

LUNDS
UNIVERSITET

En kritisk diskursanalys om DO:s uppdrag

- En undersökning av två debattartiklar och en replik från åren 2017-2018 med koppling till *access to justice* om diskursen om DO:s uppdrag.

Saia Said

Avdelningen för mänskliga rättigheter
Historiska institutionen
Kurskod: MRSK62
Termin: VT 2020
Handledare: Dan-Erik Andersson
Omfång: 11 629

Abstract

”A critical discourse analysis about The Equality Ombudsman’s duties – An analysis of two debate articles and one reply from the years 2017-2018 linked to the concept of *access to justice* in the discourse about The Equality Ombudsman’s duties..”

In this essay I will analyse how the discourse regarding The Equality Ombudsman duties can be analysed using the method critical discourse analysis as defined by Norman Fairclough on two debate articles and one reply from the years 2017-2018. Following this, the essay examines how this issue can be linked to the concept of access to justice. One article is written by previous law student Rami Al-Khamisi and the other is written by Alam Bennett et al, who are representatives from different organisations in civil society. The third text is a reply by Diskrimineringsombudsmannen Agneta Broberg in response to Al-Khamisi’s article.

My conclusions are that the articles criticise the distribution of the agency’s resources in the discourse surrounding their duties. The first two articles are of the opinion that the individual’s opportunity for legal amends is non-existent. This is highlighted by the social practice, discursive practice and the characteristics of the text. In the articles there was objective and subjective modality, which signalled power and authority in the discourse surrounding DO’s duties. They urge DO that the individual’s lack of assets should not be an obstacle for them. Diskrimineringsombudsmannen, Broberg, acknowledges that there is a problem where the individual does not have access to a trial. She does not express herself as actively as the writers of the articles; instead nominalisations and transitivity occur far more often, which contributes to her reply being impersonal. The discourse surrounding The Equality Ombudsmans’s duties can therefore be linked in several different ways to the concept of access to justice. The opportunity for a trial is a part of this concept and it is a principle that the legal system should be equally accessible for all.

Keywords: Discrimination, The Equality Ombudsman, access to justice, Norman Fairclough, Critical discourse analysis.

I denna uppsats analyseras hur diskursen om DO:s uppdrag, i två debattartiklar och en replik från 2017-2018, kan analyseras utifrån kritisk diskursanalys från Norman Fairclough. Därefter görs en undersökning på hur diskursen kan kopplas till frågan om *access to justice*, i synnerhet om individens tillgång till domstolsprövning. Den ena debattartikeln är skriven av juristen Rami Al-Khamisi och den andra av Alam Bennett et al, som är representanter för olika organisationer inom civilsamhället. Den tredje texten är en replik från Diskrimineringsombudsmannen, Agneta Broberg som svar på Al-Khamisis debattartikel.

Jag kommer fram till att debattartiklarna kritiserar fördelningen av myndighetens resurser i diskursen om DO:s uppdrag. De anser att den enskildes möjlighet till rättslig upprättelse är obefintlig. Detta synliggörs genom den sociala praktiken, diskursiva praktiken och texternas egenskaper. I debattartiklarnas text förekom objektiv och subjektiv *modalitet*, vilket signalerade makt och auktoritet i diskursen om DO:s uppdrag. De uppmanar att individens förutsättningar inte ska vara ett hinder för den enskilde. Diskrimineringsombudsmannen, Broberg, erkänner att finns ett problem att den enskilde inte har tillgång till rättslig prövning. Hon uttrycker sig inte lika aktivt som skribenterna för debattartiklarna. Istället är det mer förekommande med *nominalisering* och *transitivitet*, vilket bidrar till att hennes replik är opersonlig. Diskursen om DO:s uppdrag kan därför kopplas på olika sätt till konceptet *access to justice*. Möjligheten till rättsprövning är en del av konceptet och en princip är att rättssystemet ska vara lika tillgänglig för alla.

Nyckelord: Diskriminering, Diskrimineringsombudsmannen, tillgång till rättsskipning, Norman Fairclough, kritisk diskursanalys.

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	1
1.1	<i>Problemformulering, syfte och frågeställningar</i>	2
1.2	<i>Material och avgränsningar</i>	3
1.2.1	Primär- och sekundärmaterial.....	3
1.2.2	Källkritik och forskningsetiska bedömningar	5
2	Bakgrund	8
2.1	<i>Diskrimineringsombudsmannens verksamhet</i>	8
3	Teori och metod.....	10
3.1	<i>Teori</i>	10
3.2	<i>Metod</i>	13
3.2.1	Norman Faircloughs kritiska diskursanalys	13
4	Tidigare forskning	18
5	Analys.....	24
5.1	<i>"Rättspraxis, rättsmedel och ansvar – tre punkter för att stärka skyddet mot diskriminering." ....</i>	24
5.1.1	Textens egenskaper	24
5.1.2	Diskursiv praktik.....	27
5.1.3	Social praktik.....	28
5.2	<i>"Naivt av DO att försöka utbilda bort rasismen" .....</i>	29
5.2.1	Textens egenskaper	29
5.2.2	Diskursiv praktik.....	31
5.2.3	Social praktik.....	33
5.3	<i>"Vanligt missförstånd om DO:s roll - replik" .....</i>	34
5.3.1	Textens egenskaper	34
5.3.2	Diskursiv praktik.....	37
5.3.3	Social praktik.....	38
6	Resultat och diskussion	40
6.1	<i>Resultat</i>	40
6.2	<i>Diskussion</i>	42
7	Referenser.....	43

1 Inledning

Varje år får diskrimineringsombudsmannen ungefär 2500 anmälningar och enbart en procent av dessa går myndigheten vidare med till domstol. Människorättsorganisationer, FN:s kommitté för mänskliga rättigheter, och olika antidiskrimineringsbyråer i Sverige har flaggat för att det finns brister i individens rättssäkerhet, vad gäller diskriminering.¹ Enligt EU-rätten har individer i medlemsstaterna rätt till ett lämpligt och effektivt rättsligt skydd och på engelska kallas det för *access to justice*.² Access to justice omfattar flera olika områden exempelvis rätt till ett ombud men i denna uppsats ligger fokus på ett annat område, vilket är den enskildes tillgång till processföring.

En del av rättssäkerheten handlar om tillgången till rättsskipning (*access to justice*) där en medborgare i en stat ska kunna ha rättigheter och sedan göra anspråk på dessa i samhällets olika institutioner. Det bör alltså finnas institutioner och system som upprätthåller människans rättigheter. Problemet rör alltså hinder av principiell karaktär som finns för den svenska medborgaren att kunna göra anspråk på sina rättigheter oberoende av ekonomiska, sociala eller kulturella faktorer. Det leder i sin tur till att människan ska kunna få upprättelse genom att driva ärenden till domstol men det är inte alltid möjligt i diskrimineringsärenden. Den främsta anledningen beror på fördelningen av myndighetens resurser i sin verksamhet. Det uppstår därför en konflikt mellan principen om individens rättigheter och en fråga om tid och pengar för myndigheten. Denna uppsats ämnar därför att undersöka om hur det pratas om DO:s uppdrag utifrån konceptet *access to justice* med hjälp av Norman Faircloughs tredimensionella modell, som metodologiskt verktyg.

¹ Civil Rights Defenders, *Civil Rights defenders UPR-rapport 2019*, 2019, <https://crd.org/sv/2019/07/18/civil-rights-defenders-upr-rapport-2019/>, hämtad 8/8-2020; Human Rights Committee s **Skr. 2016/17:38**, s. 3-5.

² Skr. 2019 s. 2

1.1 Problemformulering, syfte och frågeställningar

Oftast är det personer som är marginaliserade som blir utsatta för diskriminering och risker därför blir för en större än en mindre utsatthet när deras anmälan till DO inte tas upp i domstol. Den enskilde får därför inte rättslig upprättelse, varken i rätten eller genom förlikning. Institutionen, DO, vars uppgift är att tillgodose individens rätt att inte bli diskriminerad, sysslar främst med utbildningsverksamhet och tillsyn. DO arbetar även med processföring men upptar enbart upp en liten del av deras verksamhet.³

Antidiskrimineringsbyråer runt om i Sverige berättar att de har fått allt fler som söker sig till dem för rådgivning och rättslig upprättelse.⁴ Det har därför uppstått en klyfta mellan individens rätt att inte bli diskriminerad och myndighetens uppgift att tillgodose att det inte sker. Det bidrar också till att en maktobalans sker mellan den enskilde och myndigheten, som är statens förlängda arm för arbetet mot diskriminering. Mot bakgrund av konflikten som uppstår är det därför intressant att synliggöra underliggande diskurser.

Materialet som kommer att undersökas i denna uppsats är två debattartiklar från åren 2017-2018, som diskuterar DO:s uppdrag och om den enskildes tillgång till rättsskipning. Därtill kommer en replik skriven av Diskrimineringsombudsmannen, Agneta Broberg, vara föremål för undersökningen. Debattartiklarna är ett hjälpmedel för att kunna synliggöra diskurser. Jag kommer därför att använda mig av en kritisk diskursanalys från Norman Faircloughs tredimensionella modell. Därefter kan jag analysera utifrån en kritisk diskursanalys den politiska debatten kopplat till konceptet *access to justice*. Denna uppsats är därför normativ eftersom den kritiska diskursanalysen är ett hjälpmedel, som beskriver skillnaderna mellan hur det är och vad konceptet *access to justice*, menar att det bör se ut för den enskildes rättssäkerhet.

³ Se kap 2

⁴ S. 2 skrivelsen

Frågeställningen som ska besvaras i denna uppsats lyder därför: ”Hur kan diskursen om DO:s uppdrag, under åren 2017-2018, analyseras utifrån Norman Faircloughs kritiska diskursanalys, och hur kan denna diskurs kopplas till frågan om *access to justice*?”

1.2 Material och avgränsningar

1.2.1 Primär- och sekundärmaterial

Primärmaterialet för denna uppsats är två debattartiklar och en replik som på olika sätt diskuterar om DO:s uppdrag, i synnerhet om den enskildes möjlighet att bli företrädd i domstol av myndigheten. Det blir därför möjligt att undersöka hur aktörerna från civilsamhället, som på olika sätt arbetar med och mot diskriminering *pratar* om uppdraget som en myndighet har. Detta gäller även hur myndigheten diskuterar och *kommunicerar* i den politiska debatten mot kritik om fördelningen av sina arbetsuppgifter.

Två debattartiklar är skrivna av aktörer som är involverade i det svenska civilsamhället på olika sätt. Den första debattartikeln, ”Naivt av DO att försöka utbilda bort rasismen”, skrevs i december år 2018 av juristen Rami Al-Khamisi. I sin debattartikel kritiserar Al-Khamisi myndigheten för att fokusera på sin utbildningsverksamhet i ett samhälle som blir alltmer segregerat istället för att möjliggöra för den enskilde att få rättslig upprättelse.⁵ Den andra debattartikeln är, ”Rättspraxis, rättsmedel och ansvar – tre punkter för att stärka skyddet mot diskriminering.” och publicerad i oktober 2017. Den är skriven av sex personer, Alem Bennett, Jamie Bolling, Johan Ekblad, Maria Johansson, Magnus Kolsjö och Lars Ohly. Skribenterna är aktiva inom

⁵ Rami Al-Khamisi, ”Naivt av DO att försöka utbilda bort rasismen”, *Svd.se*, 14 december 2018, <https://www.svd.se/naivt-av-do-att-forsoka-utbilda-bort-rasismen>, hämtad 5 maj 2020

antidiskrimineringsbyråer och ideella organisationer som arbetar mot diskriminering.⁶ Denna artikel går i liknande spår som Al-Khamisis debattartikel, med kritik mot DO såväl mot en statlig utredning i uppdrag av regeringen för att utreda åtgärder för bättre skydd mot diskriminering.

Den tredje texten är en replik vid namn ”Vanligt missförstånd om DO:s roll – replik” som är skriven av Diskrimineringsombudsmannen, DO.⁷ Hennes replik är ett svar på kritiken som Rami Al-Khamisis tar upp i sin debattartikel. Tesen som Broberg driver fram handlar inte om den enskildes rätt till domstol utan avsaknaden av effektiva rättsliga sanktioner. Hon förklarar att ersättningsbeloppen som betalas av den som begår diskriminering inte är tillräckligt avskräckande och bör höjas för att få effekt.

Jag har valt att enbart undersöka debattartiklar som berör om DO:s arbetsuppgifter, alltså som rör själva institutionen i sin helhet. Det kommer inte ägnas någon ingående uppmärksamhet på vilka typer av ärenden som tas upp vidare av myndigheten till domstol. DO:s urval och antalet diskrimineringsärenden kommer däremot påpekas av författarna från både DO:s såväl som civilsamhällets sida. Valet av primärmaterial har gjorts utifrån perioden mellan åren 2017-2018. Då var frågan om den enskildes möjlighet till rättslig upprättelse aktuell med anledning av en statlig offentlig utredning. Denna utredning handlade bland annat om frågan om DOs tillsyns- och processföringsverksamhet, var skyldiga att utreda och driva alla diskrimineringsärenden till domstol.

Sekundärmaterial, som är mest förekommande, i denna uppsats är forskningsartiklar för en beskrivning av teorin, *access to justice*, och teorins utveckling och användning idag, vilket förklaras i avsnittet om tidigare forskning. Jag använder dessutom två

⁶ Alam Bennett et al, ”Rättspraxis, rättsmedel och ansvar – tre punkter för att stärka skyddet mot diskriminering.”, *Dagensjuridik.se*, 6 oktober 2017, <https://www.dagensjuridik.se/nyheter/rattspraxis-rattsmedel-och-ansvar-tre-punkter-att-att-starka-skyddet-mot-diskriminering/>, hämtad 21 juli.

⁷ Agneta Broberg, ”Vanligt missförstånd om DO:s roll.”, *Svd.se*, 16 december 2018, <https://www.svd.se/vanligt-med-missforstand-om-dos-roll>, hämtad 5 maj 2020.

metodböcker om kritisk diskursanalys. Den ena boken som är skriven av Jørgensen och Phillips, används för att beskriva Norman Faircloughs tredimensionella modell i uppsatsens metodavsnitt. ⁸ Den andra metodboken skriven av Machin och Mayr ger en närmare innebörd på om de lingvistiska redskap som används för att analysera texten i debattartiklarna.⁹ Ytterligare material består av en årsredovisning från år 2019 av DO som beskriver syftet med myndigheten och dess verksamhetsuppgifter. ¹⁰

1.2.2 Källkritik och forskningsetiska bedömningar

Debattartiklarna är material som är skrivna för att påverka den allmänna opinionen eller grupp inom samhället. Skribenterna för debattartiklarna blir påverkade av olika sätt av de rättsliga regelverken som DO styrs utifrån. Det är skribenter som tillhör organisationer inom civilsamhället, vilket oundvikligt gör att de tar ett ställningstagande. Debattörerna i debattartiklarna, hänvisar i olika utsträckning till andra trovärdiga källor, exempelvis SCB för att underbygga sina argument och budskapet som de driver fram.

Repliken är också skriven som ett *politiskt* ställningstagande. Det betyder därför att hon tar oundvikligt en ställning som främsta representant diskrimineringsombudsman för myndigheten. Det är dock svårt att vara säker på att repliken är skriven enbart av Broberg eller av någon kommunikationsanställd på myndigheten. Repliken är dock undertecknad i hennes namn och därför får vi anta att det hon ändå har varit delaktig i skrivandet. Hon hänvisar även till andra källor däribland en expert och en statlig utredning för att besvara Al-Khamisis kritik om val av arbetsfördelning för att uppfylla DO:s uppdrag.

⁸ Marianne Winther Jørgensen & Louise Phillips, 2000, *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur, Lund.

⁹ David Machin & Andrea Mayr, 2012, *How to do critical discourse analysis: a multimodal introduction*, Sage, London.

¹⁰ Se Diskrimineringsombudsmannen, *Årsredovisning 2019*, <https://www.do.se/globalassets/om-do/do-arsredovisning-2019.pdf>, hämtad 14 maj 2020.

Alla tre texter är skrivna under en tid då frågan om bättre åtgärder för/om diskrimineringskydd var väldigt omdiskuterad.¹¹ Flera av debattörerna påpekar dessutom i sina texter att det är få fall, som exempelvis bristande tillgänglighet, som har gått vidare till rätten. Sedan dess har dock myndigheten drivit vidare flera diskrimineringsärenden till domstol om diskriminering på grund av etnicitet eller bristande tillgänglighet. Dock är det fortfarande väldigt få fall som myndigheten utreder och väljer att ta vidare till rätten.¹²

Metodböckerna som används för analys av primärmaterialet är skrivna av personer verksamma vid universitet. Metodboken som är skriven av Jørgensen och Phillips är dock publicerad år 2000, vilket ger att den är förhållandevis gammal. Deras bok ger även enbart en kort överblick om Faircloughs kritiska diskursanalys med referenser till material som är skrivna av Fairclough. Boken är publicerad för studenter och kan därför ses som en handbok. Jag har därför valt att använda denna som utgångspunkt för min analys och använt en till metodbok publicerad år 2012 om kritisk diskursanalys som komplement. I den andra boken finns det ytterligare grammatiska verktyg, som används vid analysen av den första nivån i Faircloughs tredimensionella modell.

Forskningsartiklarna som är underlag för teori såväl avsnittet om tidigare forskning är peer-reviewed och skrivna av väletablerade forskare inom fältet. Forskningsartiklarna är publicerade från tidigt 1970-tal fram till år 2019. Informationen som är tagen ur DO:s årsredovisning från 2019 och myndighetens hemsida bör ses som objektiva källor. Deras pålitlighet går därför att verifiera.

Syftet med denna uppsats är att synliggöra diskursen om DO:s uppdrag kopplat till konceptet *access to justice* i tre olika övertygande texter. Primärmaterialet som undersöks i denna uppsats berör inte deltagare och deras integritet. Jag bedömer därför att denna uppsats inte väcker forskningsetiska frågor.

¹¹ Se SOU 2016:87.

¹² Se kap 2 i denna uppsats.

2 Bakgrund

2.1 Diskrimineringsombudsmannens verksamhet

I detta avsnitt beskrivs syftet med myndigheten och om deras verksamhet utifrån rådande rättsliga regelverk. Debattartiklarna är politiska texter och det blir därför viktigt att det finns ett avsnitt i denna uppsats som bidrar med bakgrundsinformation om DO:s uppdrag och dess verksamhetsfördelning.

Diskrimineringsombudsmannen är en myndighet som åtskiljer sig från andra statliga myndigheter eftersom verksamheten är konstitutionellt bunden. Verksamheten har en tydlig koppling till 1 kap. 2 § regeringsformen (1974:152).¹³ Utöver grundlagen finns ytterligare lagar som reglerar myndighetens verksamhet, vilket är lagen (2008:568) om Diskrimineringsombudsmannen (DO-lagen). Därtill används förordningar, regleringsbrev och olika regeringsuppdrag.¹⁴ Verksamheten är i sin tur uppdelad i tre olika områden: *kunskap* som verkar för utveckling och spridandet av kunskap, *stöd och ledning*, vilket omfattar tillsyn och processföring.¹⁵

Området som berör tillsyn och processföring är av intresse för denna uppsats eftersom den hör till diskussionen som förs bland kritikerna i debattartiklarna. Inom området genomförs särskilda arbetsuppgifter för att diskrimineringslagen inte ska överträdas, däribland görs utredningar av anmälningarna för tillsyn hos ett sjukhus eller en

¹³ Diskrimineringsombudsmannen, *Årsredovisning 2019*, <https://www.do.se/globalassets/om-do/do-arsredovisning-2019.pdf>, hämtad 14 maj 2020, s. 11

¹⁴ Ibid, s. 11

¹⁵ Ibid

kommun. Varje år inkommer ungefär 2500 anmälningar varav 200 genomförs enbart en tillsyn på.¹⁶ Syftet med tillsynsarbetet är att se till att folk följer lagen.¹⁷

Vad gäller den andra delen av området, processföring, leder enbart 1 procent av 2500 anmälningar till domstol.¹⁸ Processföring innebär att Diskrimineringsombudsmannen har bland annat valt att gå vidare med tillsynsärenden som bidrar till rättspraxis och därför principiellt vägledande för uppfattningen om lagen.¹⁹ Med andra ord är den avgörande betydelsen för rättspraxis ett viktigt krav för vilka ärenden som prioriteras eller drivs i rätten. Syftet är alltså att dessa ärenden kan vara gynnsamma som vägledning för flera människor då dessa oftast riktar sig till ett "...ett stort antal enskilda" och ett tillsynsarbete som anses vara "pådrivande".²⁰ En del av *access to justice* behandlar den enskildes rätt till domstol (mer om detta i kommande avsnitt), vilket betyder att DO:s hantering av inkomna anmälningar av enskilda som sedan tas vidare till domstol, är relevant bakgrundsinformation. Jag har därför i detta avsnitt tagit upp den delen av verksamheten som fokuserar på detta.

¹⁶ Diskrimineringsombudsmannen, *Vad gör DO*, 2019, <https://www.do.se/om-do/vad-gor-do/> hämtad 17 maj 2020.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Diskrimineringsombudsmannen, *Årsredovisning 2019*, s. 57.

²⁰ Ibid.

3 Teori och metod

Jag kommer att i följande avsnitt redogöra för konceptet *access to justice* och dess tillkomst. Jag kommer att dessutom förklara och beskriva Faircloughs tredimensionella nivåer och hur den kritiska diskursanalysen kan kopplas till med *access to justice*.

3.1 Teori

Den teoretiska utgångspunkten för denna uppsats är konceptet och begreppet, *access to justice*. Jag kommer därför redogöra för begreppets tillkomst och dess användning som är knuten till den samhälleliga kontexten. Begreppet och dess fokus på olika områden inom konceptet har förändrats över tid. Jag kommer att dessutom i denna uppsats använda mig av Rebecca Sanderfurs uppdelning av konceptet, vilket är den klassiska forskningen om *access to justice* och en mer samtida syn om forskningen av begreppet och konceptet. Sanderfurs uppdelning används för att särskilja på den teoretiska aspekten av konceptet *access to justice* och hur den har utvecklats, vilket tas upp i avsnittet om tidigare forskning.

Enligt Sanderfur var den klassiska forskningens utgångspunkt att beskriva och förklara där lagen misslyckades. Forskningens svar på problematiken var att utvidga gällande rätt genom att det skulle finnas fler kostnadseffektiva jurister, välkomnande huvudförhandlingar, engagemang bland nämndemän och på så sätt gjorde man en policyförändring mot orättvisa och ojämlikhet. ²¹

²¹ Rebecca L. Sanderfur, 2009, *Access to justice: classical approaches and new directions* i Sanderfur, *Access to Justice*, Emerald Group Publishing Limited, E-bok, s. ix.

Access to Justice är alltså ett ämne som är väldigt beforskat utifrån olika perspektiv och vinklar. Det är också ett ämne som det brukar talas om på två olika sätt; som begrepp och som koncept. *Access to justice* används vanligtvis inte i juridisk terminologi och är generellt inte definierad i relevanta rättsdokument. Mot den bakgrunden kan konceptet *access to justice* täcka några generella aspekter exempelvis tillgång till domstol, rättvis förhandling och rättshjälp.²²

I följande stycken kommer jag att förklara tillkomsten för *access to justice* som koncept och begrepp eftersom den har utvecklats med tiden och är därför kontextbunden. Dessutom kommer jag redogöra kort om begreppets svenska översättning.

Enligt Per Lindblom blir en fri översättning till svenska av den engelska termen *access to justice*: ”tillgång till rättsskipning”.²³ Lindblom belyser samtidigt att begreppet som koncept innebär ”tillgång till rättsskydd i allmänhet och processuellt rättsskydd i synnerhet.”²⁴ En ytterligare syn på detta är Nathalie Andersson som förklarar att begreppet (och som koncept) kan uttryckas och beskrivas på flera sätt: ”som ett rättsligt begrepp, en princip och en rättighet.”²⁵ Det kan också ses som en fras, vilket används av Marc Galanter. Han berättar att frasen ”Access to justice” som vi känner till idag fick sin innebörd sent 1970-tal. Som tidigare nämnt påpekar han också att *access to justice* innebar det att ha tillgång till statens rättsinstitutioner. Det talades samtidigt inom som rättsdiskursen efter andra världskriget, som utnyttjandet av rättshjälp eller att bli sedd som lika inför lagen. Däremot kom frasen att få en större innebörd efter 1970-talet.²⁶ Mauro Cappelletti och Bryant Garth var två forskare som som nyanserade och bidrog till en utvidgning av forskningsfältet under 1970-talet var Bryant Garth och Mauro Cappelletti genom det stora projektet *Florence Access to Justice Project*. De var alltså de främsta forskarna under den klassiska forskningen. De förklarade åtgärderna som

²² IPOL s. 23

²³ Ekelöf, 1981, *Access to justice*, SvJt, s. 109

²⁴ Per Henrik Lindblom, 2000, *Progressiv process: spridda uppsatser om domstolsprocessen och samhällsutvecklingen*, Iustus, Uppsala, s. 26

²⁵ Nathalie Andersson, 2017, *Transpersoners access to justice: en queerteoretisk analys av transpersoners tillgång till rättsskipning*, Diss., Stockholm Universitet, s. 298

²⁶ Marc Galanter, ”Access to justice in a world of expanding social capability”, *Fordham Urban Law Journal*, s. vol. 37, nr.1, 2010, s. 115 f.

gjordes under dessa år för att förverkliga den enskildes tillgång till rättsskipning i form av vågor. Den första vågen i rörelsen från 1965 och framåt var rättshjälp, och den andra vågen handlade om att man skulle erbjuda juridisk/offentlig biträde och den tredje som teoretikerna nämner som "access-to-justice approach". Den tredje vågen behandlar lösningar för att överkomma hinder för att tillgången till rättvisa.²⁷

Garth och Cappelletti påpekade förutom de olika vågorna att social rättvisa är den grundläggande förutsättningen i det moderna samhället för att kunna möjliggöra tillgång till rättsskipning, som är effektivt.²⁸ De påpekar att det blir meningslöst utan mekanismer som effektivt rättfärdigar innebörden av att ha rättigheter som människa. På så sätt kan effektiv tillgång till rättsskydd ses som den mest grundläggande kravet eller "mänskliga rättigheten" i en modern egalitär stat.²⁹

Garth och Cappelletti lyfter även upp begreppets funktionella aspekt, vilket hör ihop med vad de anser är två grundläggande syften i ett rättssystem. Det första grundläggande syftet är att rättssystemet vara lika tillgänglig för alla. Det andra syftet är att konsekvenser ska vara individuella och socialt rättvisa.³⁰ Garth och Cappelletti menar därför att rättssystemet är till för att människor ska kunna försvara och bestrida sina rättigheter under statens skydd. Artikelns författare undersökning handlade då om vad som menas med tillgänglighet och om hinder som uppstår för att kunna förverkliga den enskildes rätt till effektivt rättsskydd.³¹

En samtida syn på *access to justice* är liksom tidigare fortfarande bred. Sanderfur uppmanar däremot forskningen inom området att rikta sin uppmärksamhet bortom lagen som det enda verktyget och mot ett mer empiriskt och tvärvetenskapligt förhållningssätt. ³² Vi kan använda *access to justice* som ett hjälpmedel för att bidra med

²⁷ Cappelletti & Garth, 1978, 196-97.

²⁸ Mauro Cappelletti & Bryant Garth, "Access to justice: The newest wave in the worldwide movement to make rights effective", *Buff L. Rev.*, vol. 27, 1978, s. 182.

²⁹ Cappelletti & Garth, 1978, s. 185

³⁰ Cappelletti & Garth, 1978, s. 182

³¹ Ibid

³² Sanderfur, 2009, s. xvi.

en förklaring till problemet som undersöks i denna uppsats, vilket bidrar till ett teoretiskt ramverk på diskursen om DO:s uppdrag i debattartiklarna och Brobergs replik. I avsnittet om tidigare forskning kommer det därför kontextualiseras hur begreppet används och tillämpas på samtiden sedan femton år tillbaka.

3.2 Metod

Primärmaterialet, två debattartiklar och en replik, kommer att undersökas utifrån Norman Faircloughs kritiska diskursanalys. Genom att använda kritisk diskursanalys på primärmaterialet i denna uppsats kan jag undersöka diskursen om DO:s uppdrag. Hur kommunikationen sker och i vilken kontext som det producerats och konsumeras är kärnpunkten i den kritiska diskursanalysen. Faircloughs tredimensionella modell kan därför användas för att titta på hur språket konstituerar och blir konstituerad av diskursen om människors tillgång till rättsskydd i diskrimineringssammanhang. Nedan följer en beskrivning av hans modell.

3.2.1 Norman Faircloughs kritiska diskursanalys

Fairclough förklarar att *diskurs* är ”som ett sätt att tala som ger betydelse åt upplevelser utifrån ett bestämt perspektiv.”³³ Enligt Jørgensen och Phillips använder han även definitionen av begreppet *diskurs* som *språkbruk* såväl *social* praktik.³⁴ Han är en av flera teoretiker som har utvecklat den kritiska diskursanalysen med utgångspunkt i den textorienterade diskursanalysen.³⁵ Jørgensen och Phillips förklarar att den kritiska diskursanalysens främsta kännetecken är att teorier och metoder används för att analysera förhållandet mellan diskursiv praktik och social och kulturell utveckling. Fairclough har genom sitt fokus på textanalys skapat ett analytiskt ramverk, som

³³ Marianne Winther Jørgensen & Louise Phillips, 2000, *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur, Lund, s.72.

³⁴ Jørgensen & Phillips, 2000, s. 72.

³⁵ Ibid, s. 71.

fungerar som en tredimensionell modell för studier om kommunikation och samhälle. På så sätt blir det möjligt att teoretiskt problematisera och utföra en (empiriskt) undersökning.³⁶

Jørgensen och Phillips belyser att centralt mål för den kritiska diskursanalysen är att identifiera relationen och förbindelserna mellan språkbruk och social praktik. Ett sätt att komma åt språkbruk är därför att undersöka en kommunikativ händelse. En sådan händelse bidrar till och är en del av utformandet av den bredare sociala praktiken genom dess förhållande till diskursordningen. En kommunikativ händelse fungerar som en social praktik eftersom den reproducerar eller ifrågasätter den dåvarande diskursordningen.³⁷

Faircloughs tredimensionella modell används vid en undersökning av en kommunikativ händelse – ett fall av språkbruk, som i sin tur består av tredimensioner. Den första dimensionen är att den är en text, vilket skulle kunna vara en skriftlig text, tal eller en bild. Därefter att den är en diskursiv praktik, som innebär produktion och konsumtion av texter och slutligen den tredje dimensionen att den är en social praktik. Syftet är att alla tre dimensioner ska användas i en diskursanalys av en kommunikativ händelse. Hans analytiska ramverk består därför av tre nivåer, alltså textens egenskaper (text), diskursiv praktik och social praktik.³⁸

I en analys ska text och diskursiv praktik skiljas åt. I textens egenskaper ligger fokus på dess lingvistiska drag exempelvis vokabulär, grammatik och sammanhang mellan satser som i sin tur konstrueras av diskurser och genrer. Den diskursiva praktiken handlar däremot om textförfattarens sätt att bygga på redan existerande diskurser och genrer för att skapa texten. Det bygger också på hur en textmottagare använder sig av befintliga diskurser och genrer i konsumtion och tolkning av texten. Diskursiva praktiken koncentrerar sig alltså på hur producenten använder sig av det som

³⁶ Jørgensen & Phillips, 2000, s. 66.

³⁷ Ibid, s. 76.

³⁸ Ibid, s.74.

finns och på hur textmottagaren konsumerar och tolkar texten mot bakgrund av hens användning av redan befintliga diskurser.³⁹

Phillips och Jørgensen förklarar att i modellens första nivå, *text*, är man intresserad av att undersöka textens egenskaper och därigenom hur diskurserna förverkligas textuellt. För att kartlägga och synliggöra diskurser textuellt går det exempelvis att undersöka stilfigurer bland annat metaforer och eller grammatik. För denna uppsats kommer fokus däremot ligga på bland annat två grammatiska element, *transitivitet* och *modalitet*.

De två grammatiska elementen, *transitivitet* och *modalitet*, är ett hjälpmedel för att kunna identifiera diskursers sociala relationer. Poängen med att använda elementen som analytiska verktyg är för att undersöka de ideologiska konsekvenserna som olika framställningsformer kan bidra till. Jag kommer att främst fokusera på modalitet i min analys av primärmaterialet. Modalitet är ett verktyg som synliggör auktoritet och makt. Skribenterna besitter på olika maktpositioner, vilket kan vara avgörande för hur deras auktoritet konstruerar de sociala identiteter inom diskursen om DO:s uppdrag.

Transitivitet och *modalitet*, handlar om hur händelser och processer förbinds (eller inte förbinds) med subjekt och objekt, alltså *agency*. I en sats kan agenten vara både frånvarande och närvarande olika stark, vilket har en påverkan på själva effekterna av en handling istället för processen och handlingen som ledde dit. Jørgensen och Phillips tar upp ett exempel på agentens frånvaro, alltså att man utlämnar denne: ”50 sjuksköterskor avskedades igår.”, vilket utmärks av den passiva formen alltså att det var en handling som skedde av sig självt.⁴⁰ Nedtoningen av agenten, *agency*, kan också förklaras med hjälp av begreppet *nominalisering*, där ett substantiv ersätter hela processen exempelvis ”Det var många avskedanden igår.”⁴¹

Det andra elementet, modalitet (”sätt”), behandlar talarens grad av instämmande alltså affinitet, i en sats. Jørgensen och Phillips påpekar att genom användningen av olika

³⁹ Jørgensen & Phillips, 2000, s. 75.

⁴⁰ Ibid, s. 87

⁴¹ Ibid.

modaliteter förbinds talaren till ett påstående i olika mycket. Vidare förklarar de att modalitet ter sig och kan uttryckas på olika sätt exempelvis sanning, tillåtelse eller *hedges*. Sanning som modalitet uttrycks när talaren instämmer fullständigt med sitt påstående i en sats exempelvis ”Boken är flera sidor lång.” Medan tillåtelse innebär att talaren besitter en position där hen kan ge mottagaren lov att agera och på så sätt konstrueras sociala relationer på ett bestämt sätt.

Hedges som är en typ av modalitet används för när påståenden har låg affinitet exempelvis genom att sätta orden ”liksom” eller ”lite” i meningen. ⁴² Jørgensen och Phillips förklarar att Fairclough påpekar att olika diskurser använder sig av olika modaliteter exempelvis massmedia där objektiva och kategoriska modaliteter är vanligt förekommande. Ett exempel som de tar upp är när en händelse framställs som naturligt, ”Den är farlig.” istället för ”Vi anser att den är farlig.” Det senare exemplet visar på subjektiv modalitet.⁴³

I modellens andra nivå, diskursiv praktik, står textens produktion och konsumtion i fokus. Phillips och Jørgensen nämner att diskursiv praktik lämnar *texten* och dess fokus på grammatik. ⁴⁴ Nästa steg i analysens process blir därför att undersöka hur man producerar texten och mottagarens tolkning. ⁴⁵ För denna uppsats blir det inte aktuellt att undersöka mottagarens tolkning och fokus läggs därför mest på textproduktionen. Detta kan göras utifrån flera olika vinklar beroende på teoretisk utgångspunkt. Ett sätt att undersöka textproduktionen är genom *intertextualitet* och *interdiskursivitet*. Phillips och Jørgensen förklarar utgångspunkten är att en text har olika utformningar och är påverkade av olika och andra texter, vilket kallas för *intertextualitet*.⁴⁶ Detsamma gäller *interdiskursivitet*, vilket istället behandlar en mix av diskurser där olika diskurser påverkar och skapar i sin tur nya diskurser.

⁴² Ibid, s.88.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid, s. 75.

⁴⁵ Ibid, s.85-86.

⁴⁶ Ibid, s.86.

Jørgensen och Phillips förklarar att i den tredje nivån i Faircloughs tredimensionella modell kontextualiseras de två första nivåerna i förhållande till den sociala praktiken, vilket är den tredje och yttersta nivån. För det första undersöks relationen mellan den diskursiva praktiken och den diskursordning som den ingår i. För det andra kartläggs vad som skapar ramen för den diskursiva praktiken genom att se på vilka som är de icke-diskursiva sociala och kulturella relationerna, vilket besvaras med hjälp av annan teori.⁴⁷

Vidare påpekar de att genom förhållandet mellan diskursiv praktik och social praktik, kan vi också komma närmare frågan om förändring och ideologiska konsekvenser. I synnerhet om den diskursiva praktiken förstärker eller döljer vissa ojämlika maktförhållanden i samhället. Det är genom det bredare sammanhanget som social praktik är en del av som man kan belysa existerande maktförhållanden. ⁴⁸ Faircloughs tredimensionella modell hjälper oss därför att besvara frågeställningarna för denna uppsats kopplat till *access to justice*.

⁴⁷ Ibid, s.90.

⁴⁸ Ibid

4 Tidigare forskning

Access to justice är väldigt beforskat och därför har jag valt att använda mig av Sanderfurs uppdelning, vilket är den klassiska inriktningen och den mer nya, progressiva framåtsiktande forskningen om konceptet.⁴⁹ Det är för att den klassiska inriktningen lade grunden för konceptet till skillnad från dagens forskning som inte har sådant fokus. Det förstnämnda används därför som uppsatsens teoretiska ramverk medan forskningsläget behandlar rådande forskningsläge ungefär från 15 år tillbaka.

En framstående studie, inom fältet för den rådande forskningen, är en artikel från Liz Curran och Mary Anne Noone, som har undersökt människors faktiska upplevelser av rättssystemet i Australien utifrån ett människorättsperspektiv.⁵⁰ Den tidigare etablerade kunskapen inom forskningsfältet om tillgång till rättsskipning blev återbevisat några decennier senare av Curran och Noones. Detta gjordes dock i kombination med andra metoder till skillnad från fokus med rätten som verktyg. Curran och Noone hade samtidigt det människorättsliga perspektivet i bakgrunden, vilket ses som en fortsättning på idén om människans grundläggande rättigheter som därför ligger bakom *access to justice*.

Forskarna, Curran och Noone, har alltså använt sig av mänskliga rättigheter, som sk. benchmarks, för att mäta *access to justice* (tillgång till rättsskipning). Artikeln och deras projekt berörde rättigheten till social trygghet för människor i fattiga områden i Australien. Social trygghet är en artikel i såväl den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna och FN-konventionen om de sociala, ekonomiska och kulturella

⁴⁹ Uppdelningen är inspirerad av Rebecca Sanderfurs syn på Access to Justice förflutna och framtid.

⁵⁰ Liz Curran & Mary Anne Noone, "Access to justice: a new approach using human rights standards", *International journal of the legal profession*, vol. 15 nr.3., 2008, s. 196

rättigheterna.⁵¹ De anser att det finns ett förtroende för mänskliga rättigheter som en mekanism i kampen för högre eller bättre tillgång till rättskipning.⁵²

Curran och Noone kunde genom sin studie påtala att deras nya tillvägagångssätt gör det möjligt att mäta och kvantifiera *access to justice*. Syftet med studien var att tillföra ett nytt sätt att mäta vad *access to justice* innebär för människor i praktiken och deras sätt att tyda konceptet. Enligt Curran och Noone har tidigare forskare belyst vikten av att hitta andra tillvägagångssätt för att undersöka människors (directly) faktiska upplevelser av deras rättsregler(lagar) och mänskliga rättigheter. Vidare har det funnits hinder för att kunna undersöka definitionen om vad 'legal need' betyder och hur detta kan mätas.⁵³

Curran och Noone använde i sin studie kommentarer från olika FN-organ och människorättsdokument som en standard att förhålla sig till alltså *benchmarks*. Dokumenten fastslår att implementeringen av rätten till social trygghet bör i praktiken vara tillgänglig, kostnadseffektiv, snabb och effektiv.⁵⁴ De kom fram till att fyra faktorer påverkar möjligheten för den enskildes tillgång till rättskipning, *access to justice*. Faktorerna är alltså den enskildes kunskap och förmåga att hävda sina rättigheter och tillförsikten att driva rättsprocesser. Dessutom spelar det roll att ha tillgång till lättillgängliga, kostnadseffektiva, snabba och effektiva processer för ansvarsutkrävande.⁵⁵

Curran och Noones studie är en illustration på kopplingen mellan *access to justice*, service från offentlig förvaltning och utnyttjandet av den enskildes mänskliga rättigheter. Dessa olika områden benämner forskarna som element och anmärks mot bakgrund av nedanstående citat:

⁵¹ UN General Assembly, Universal Declaration of Human Rights, 10 December 1948, 217 A (III). <https://www.refworld.org/docid/3ae6b3712c.html> [Hämtad 13 August 2020]

⁵² Curran & Noone, 2008, s. 196.

⁵³ Ibid

⁵⁴ Ibid, s. 199 f.

⁵⁵ Ibid, s. 202.

The trial suggests that without knowledge about human rights and legal rights, without the confidence to exercise these rights and without capacity or capability to seek or find help *it is unlikely that people will realise their rights and accordingly access to justice is placed in question.* ⁵⁶
(Min markering)

Liksom Curran och Noone påstår också Garth och Cappelletti att kunskapen och förmågan att hävda sina rättigheter, alltså ”the accessibility of justice”, påverkas mot bakgrund av ekonomiska resurser, utbildning och social status. ⁵⁷

En annan forskare som har undersökt *access to justice* i Sverige är Laura Carlsson är i sin artikel ”Access to justice in Sweden from a comparative perspective.”. ⁵⁸ Medan Curran & Noone använder sig av insamlad data undersöker Carlsson de historiska, sociala och kulturella kontexterna för länderna. Hennes forskningsartikel bidrar till en förståelse för ämnet i denna uppsats om hur *access to justice*, som berör den enskildes rättigheter, har accepterats och accepteras i Sverige. ⁵⁹

I sin studie har hon gjort en komparativ analys av rättssystemen i USA, Storbritannien och sveriges behandling av antidiskrimineringslagar och organ på arbetsmarknaden. Carlsson gör en analys utifrån Sveriges historiska bakgrund i kontrast med den anglosaxiska utvecklingen av konceptet *access to justice*. I de anglosaxiska länderna behandlas *access to justice* som en konstitutionell rättighet. Enligt Carlsson har dock frågan om den enskildes tillgång till rättskipning i Sverige behandlats som en (consumer right), vilket reflekterar ett förslag om en diskrimineringsnämnd från den statliga offentliga utredningen, ”Bättre skydd mot diskriminering”.⁶⁰ Carlsson hävdar därför att olikheterna som råder kring uppfattning om den enskildes *access to justice* är en orsak till varför diskrimineringsärenden inte är framgångsrika i Sverige.⁶¹ Hon undersöker även den enskildes rätt till rättskipning i Sverige och hinder som kan uppstå där en

⁵⁶ Curran & Noone, 2008, s. 196.

⁵⁷ Cappelletti & Garth, 1978, s. 191.

⁵⁸ Laura Carlsson, 2019, Access to Justice in Sweden from a Comparative Perspective In: Anti-Discrimination Law in Civil Law Jurisdictions” i Havelková & Möschel (red.), *Anti-discrimination law in Civil Law Jurisdictions*, Oxford University Press, 2019, E-Bok.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Se SOU 2016:87

⁶¹ Carlsson, 2019, s. 135.

målsägande behöver även stå för motpartens domstolskostnader.⁶² För att kunna förstå samtiden har därför Carlsson undersökt svensk rättshistoria.

I en del av sin artikel redogör Carlsson för *access to justice* i Sverige. Carlsson förklarar att Sverige har en stark prägel och kommer från byråkratiskt bakgrund som i sin tur har lett till en avsaknad av individens konstitutionella rättigheter förutom rätt till offentliga handlingar.⁶³ Enligt Carlsson är den byråkratiska bakgrunden ett resultat av arbetarrörelsen som växte i takt med Sveriges industrialisering, vilket fungerade som korporaristiskt system. ⁶⁴ Vidare belyser hon att arbetarrörelsen påverkade den svenska politiken eftersom de misstrodde rättsliga lösningar och statlig inblandning. Ett exempel på detta är av en arbetsdomstol 1906 och Saltsjöbadsavtalet mellan LO och SAF. ⁶⁵

Carlsson påpekar även att en annan bidragande faktor till bristen på synen om individens rättigheter är den skandinaviska rättsrealismen och Uppsalaskolan. Hon förklarar att rättsrealismen gick ut på att avfärda för den tidens juridiska tankegång som byggde på naturrättslig grund. Carlsson berättar att de två främsta förespråkarna för den skandinaviska rättsrealismen, Axel Häggerström och Alf Ross, avfärdade tanken om rättigheter och skyldigheter: "[I]ike a harlot, natural law is at the disposal of everyone".⁶⁶ De ansåg att skyldigheter och rättigheter inte kunde verifieras eller bevisas vetenskapligt. Vidare förklarar hon att Häggerström och Ross argumenterade för att rättigheter och skyldigheter är meningslösa eftersom: "The object of legal scholarship is to be legal science."⁶⁷ De ansåg att rättsliga koncept borde vara baserade på erfarenhet, observation, experiment och blir på så sätt 'verkliga'. ⁶⁸ År 1974 var den skandinaviska rättsrealismen fortfarande märkbar eftersom denna tanketradition lade grunden för dagens civilsamhälle, domstolar och lagstiftare. Det var också samma år som den nuvarande regeringsformen trädde kraft. Två efter dess införande lades till två

⁶² Carlsson, 2019, s. 133

⁶³ Ibid, s. 125

⁶⁴ Ibid, s. 124

⁶⁵ Ibid, s. 125

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Ibid

paragrafer som handlade om (race) etnicitet och kön.⁶⁹

Den tidigare forskningen berör den samtida forskningstraditionen om vad och hur man bör undersöka ämnet *access to justice*. Sanderfur uppmanar samtida forskare till att använda sig nya metoder när det handlar om tillgången till rättsskipning. Genom att undersöka diskursen som råder kring DO:s uppdrag, vars primära uppgift är att motverka diskriminering i samhället, där företräde i domstol är en aktuell uppgift, blir det därför även en diskussion om den enskildes rätt till rättvisa. På så sätt bidrar denna uppsats till Sanderfurs uppmaning och idé om att forskningen bör se bortom lagen. Det blir också därför viktigt att använda sig av människorättsdokument som *benchmarks* för att bemöta den enskildes 'legal needs' och 'unmet legal needs'.

En av Curran och Noones faktorer som är av mest relevans för denna undersökning handlar om den som berör den enskildes kunskap och förmåga att hävda sina rättigheter. Kunskapen om sina rättigheter berörs av den enskildes sätt att tala om världen alltså medvetenhet kring diskurser som råder och hur dessa pratas eller talas om i de olika rummen som finns i samhället. I sin forskningsartikel påpekar Carlsson betydelsen som landets tidigare historia och sätt att resonera utifrån ett perspektiv som *access to justice*. Detta påverkar därför faktorerna som används av Curran och Noone eftersom tidigare rättsinstitutioners inställning till frågan är avgörande för deras möjliggörande av rättsskipningens effekt.

Istället för att undersöka individens tillgång till effektiva rättsmedel, i form av lagstiftning eller möjligheten till rättshjälp respektive rättsskydd, har mitt bidrag till forskningsfältet varit att jag har tittat bortom lagen. Sanderfur uppmanade i sin forskning till andra forskare som ämnar undersöka *access to justice* i praktiken att undersöka andra åtgärder utifrån andra utgångspunkter. Ett exempel på detta är min uppsats vars analys grundade i en textorienterad kritisk diskursanalys om den svenska politiska debatten kopplat till *access to justice*.

⁶⁹ Ibid, s. 126

5   Analys

Texterna är tydliga exempel på kommunikativa händelser, som bidrar till en diskursiv praktik där narrativet som finns i texterna är gjorda för att övertyga och påverka allmänheten såväl myndighetens opinion om diskursen som handlar om DO:s uppdrag. Undersökningen av primärmaterialet utgår därför från Faircloughs tredimensionella modell. Det betyder därför att detta avsnitt är uppdelad efter de tre nivåerna i hans modell. Avsnittet är därefter uppdelad i kronologisk ordning alltså utefter datumet som texten publicerades. Den första debattartikeln som analyseras är skriven av Bennett et al, därefter debattartikeln från Rami Al-Khamisi och slutligen DO:s replik.

5.1   ”Rättspraxis, rättsmedel och ansvar – tre punkter för att stärka skyddet mot diskriminering.”

5.1.1   Textens egenskaper

I debattartikeln, som är skriven av aktörer aktiva inom civilsamhället, är modalitet en förekommande grammatisk egenskap, exempelvis dyker upp ordet 'bör'.⁷⁰ Modalitet är avgörande för konsekvenserna för diskursens konstruktion av både sociala relationer och kunskaps- och betydelsesystem.⁷¹ Det är en debattartikel som uppmanar och kräver att DO ska införa åtgärder som förstärker diskrimineringskyddet. Det är därför en text vars debattörer påtalar om behovet av effektivare rättsåtgärder för den enskilde som blir diskriminerad. I texten förekommer därför ord som uttrycker hög affinitet exempelvis

⁷⁰ Alam Bennett et al., 2017, ”Rättspraxis, rättsmedel och ansvar – tre punkter för att stärka skyddet mot diskriminering.”.

⁷¹ Jorgensson & Phillips, 2000, s. 88.

bör, måste och *ska*. Sammanhagen som dessa ord används synliggör deras åsikter om DO:s befogenheter och förslag på ändringar för ett bättre diskrimineringskydd.⁷²

Eftersom svensk rättspraxis inom diskrimineringsområdet idag är bristfällig och outvecklad *anser vi* att DO bör driva fler och effektivare rättsprocesser än idag. *Vi anser även* att DO måste prioritera rättsliga åtgärder som tillvaratar enskildas intressen och öka antalet utredningar som leder till upprättelse för individen.⁷³
(Min kursivering)

I ovanstående textutdrag från debattartikeln tycker skribenterna att DO bör driva fler ärenden som ger den enskilde möjligheten till upprättelse. Deras ställningstagande markeras tydligt genom orden *bör* och *måste*. Vidare används även en subjektiv modalitet: ”**Vi anser** även att DO måste prioritera...”(min markering).⁷⁴ De nämner att myndighetens nya arbetssätt med fokus på tillsyn inte har lett till *bättre* möjligheter till upprättelse för den enskilde. Ett annat tydligt exempel är: ”Vår uppfattning är att DO bör utreda flera individanmälningar...”⁷⁵ En subjektiv modalitet är även tydligt närvarande på andra delar av debattartikeln. Ett tydligt mönster är att debattörerna inleder sina argument med objektiv modalitet, exempelvis när de återberättar en händelse eller påstående, som de sedan avslutar med subjektiv modalitet.

Den subjektiva modaliteten markerar en eller flera personers åsikt om något till skillnad från att beskriva händelsen eller processen som ett naturfenomen.⁷⁶ Debattörerna för debattartikeln vill poängtera för DO att deras åsikter spelar roll eftersom de är verksamma inom delar av civilsamhället som arbetar med diskriminering. Debattörerna använder sig frekvent av formuleringen ”Vi anser..” eller ”Vår...” för att markera sina åsikter.⁷⁷

⁷² Alam Bennett et al., 2017, ”Rättspraxis, rättsmedel och ansvar – tre punkter för att stärka skyddet mot diskriminering.”

⁷³ Ibid

⁷⁴ Ibid; jmf. Jørgensen & Phillips, 2000, s. 88.

⁷⁵ Alam Bennett et al., 2017, ”Rättspraxis, rättsmedel och ansvar – tre punkter för att stärka skyddet mot diskriminering.”

⁷⁶ Jørgensen & Phillips, 2000, s. 88.

⁷⁷ Alam Bennett et al., 2017, ”Rättspraxis, rättsmedel och ansvar – tre punkter för att stärka skyddet mot diskriminering.”

Utöver orden *bör* och *måste* använder debattörerna sig av verbet *ska*, vilket är ännu ett exempel på modalitet. Ett exempel på detta är ”DO ska motverka diskriminering...”.⁷⁸ Deras sätt att uttrycka sig på visar att de instämmer till fullo med sitt påstående, vilket förstärks av att nästkommande mening inleds med ”Vår uppfattning är att...”.⁷⁹ Liksom tidigare exempel är det senare citatet ett tecken på subjektiv modalitet.

2. Ge enskilda bättre tillgång till effektiva rättsmedel: Risken att bli ansvarig för stora rättegångskostnader avskräcker många från att driva sin sak rättsligt. Därför behöver regeringen se över systemet för rättegångskostnader i mål som i huvudsak rör mänskliga fri- och rättigheter, och särskilt diskrimineringsmål.

I ovanstående textutdrag fastslår skribenterna för debattartikeln att tillgång till effektiva rättsmedel för enskilda ska förbättras och vädjar regeringen om att de *behöver* se över systemet för rättegångskostnader. Detta kan ses som ett exempel på en ytterligare diskurs, vilket är en marknadssdiskurs. Affiniteten i påståendet är inte lika självklar som tidigare exempel men det är en ändå en signal som pekar mot att det finns ett behov. Detta argument förtydligas ytterligare när de nämner att en statlig utredning som har undersökt bättre skydd mot diskriminering har behandlat diskriminering som en konsumentfråga.⁸⁰ Debattörerna uppmanar regeringen att se över rådande regelverk och stärka den enskildes rättigheter.

Den enskilde vars grundläggande rättigheter har kränkts måste ges tillgång till den rättsliga processen och ett effektivt rättsmedel för att hävda sin rätt. ⁸¹

Debattörerna fastslår att den enskildes som har upplevt diskriminering *måste* ges en möjlighet att få tillgång till en rättslig process och ett effektivt rättsmedel. Vidare säger de att denna åtgärd ska finnas som en sista åtgärd. Ett ord som används i detta

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Se SOU 2016:87

⁸¹ Alam Bennett et al., 2017, ”Rättspraxis, rättsmedel och ansvar – tre punkter för att stärka skyddet mot diskriminering.”

sammanhang är adjektivet *reell*.⁸² Möjligheten till en rättsprocess och rättsmedel ska tillämpas även i praktiken och inte enbart ska ses som en pappersprodukt.

5.1.2 Diskursiv praktik

Denna debattartikel är till skillnad från nedanstående analyserade debattartiklar publicerad ett år tidigare (2017). Liksom Rami Al-Kamisi driver skribenterna för denna debattartikel ett liknande tema med kritik mot hinder av den enskildes möjlighet att bli företrädd av myndigheten i domstol. Denna text är däremot en produkt av en annan kommunikativ händelse, vilket är den statliga utredningen för ”Bättre skydd mot diskriminering”.⁸³ I enlighet med tidigare texter behandlar denna därför också en form av *interdiskursivitet*, vilket uttrycks väldigt klart på titeln för debattartikeln. Denna debattartikel är därför ett svar på redan diskuterat ämne inom den inrikespolitiska processen, vilket var att hitta effektivare vägar i form av stöd och hjälp för den enskilda att tillvarata sina rättigheter.⁸⁴ Debattartikeln, som är skriven av flera aktörer inom civilsamhället, blir såväl direkt som indirekt påverkade av åtgärder som upprätthålls av Diskrimineringsombudsmannen.

Förutom den redan nämnda diskursen synliggörs även en marknads- och människorättsdiskurs. Skribenterna påtalar att möjligheten för den enskilde att ta vara på sina rättigheter är små på grund av att de höga rättegångskostnaderna är avskräckande.⁸⁵ Ett finansiellt hinder påverkar därför möjligheten för den enskilde att tillvara sina ”grundläggande rättigheter” genom att ges tillgång till den rättsliga processen och ett effektivt rättsmedel, vilket indirekt kopplas till konceptet *access to justice*. Den enskildes privatekonomi kan därför inte vara ett hinder för möjligheten att kunna göra anspråk på sina mänskliga rättigheter. Skribenterna påtalar dessutom att den statliga utredningen som tagits fram för att värna om den enskildes rättigheter behandlar individens diskriminering som en konsumentfråga snarare än om hens enskildes

⁸² Alam Bennett et al., 2017, ”Rättspraxis, rättsmedel och ansvar – tre punkter för att stärka skyddet mot diskriminering.”

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Ibid.

mänskliga rättigheter. ⁸⁶ Det blir därför märkbart att det råder en marknadsskilders där en statlig utredning behandlar diskriminering som en handelsvara, vilket också betonas av att rättsprocesser inte bör vara en fråga om en vara som går att köpa enbart om de ekonomiska möjligheterna finns. Denna debattartikel delar därför samma egenskaper som tidigare debattartiklar, vilket är en tydlig koppling till *interdiskursivitet*. Phillips och Jørgensen förklarar att *interdiskursivitet* bidrar till en sociokulturell förändring.⁸⁷ I detta fall är det märkbart att skribenternas positioner inom civilsamhället bidrar till en förändring av språkbruket i kombination med flera diskurser där de uttrycker att DO fungerar som ett företag istället för en myndighet vars främsta fokus är att motverka diskriminering.

5.1.3 Social praktik

Skribenterna anser i sin debattartikel att bättre tillgång till effektivt rättsskipning behövs för den enskilde. De förklarar att ett hinder som uppstår är de höga rättegångskostnaderna som gör att många inte vill driva sin sak rättsligt. I samband med detta nämner de att i den statliga offentliga utredningen om bättre skydd mot diskriminering behandlar diskriminering som en konsumentfråga och ”saknar ett rättighetsbaserat perspektiv”. ⁸⁸ Jag nämnde i ovanstående avsnitt att pengar är ett ämne i debattartikeln, alltså en marknadsskilders som har en större framträdande roll där ett människorättstänk saknas. Den diskursiva praktiken förstärker därför ojämlikheterna som finns i samhället. I debattartikeln finner vi utöver diskursen om DO:s uppdrag också en marknads- och människorättsdiskurs. Genom att urskilja andra diskurser i samband med diskursen om DO:s uppdrag, kan vi se att denna text ämnar belysa maktskillnader, vilket är mellan de som har makten att motverka diskriminering på ett samhällsplan, och den enskildes ekonomiska förutsättningar för att kunna ta sitt ärende till rätten. De pratar alltså om effektiv tillgång till rättsmedel, vilket kan kopplas

⁸⁶ Alam Bennett et al., 2017, ”Rättspraxis, rättsmedel och ansvar – tre punkter för att stärka skyddet mot diskriminering.”.

⁸⁷ Jørgensen & Phillips, 2000, s. 77.

⁸⁸ Alam Bennett et al., 2017, ”Rättspraxis, rättsmedel och ansvar – tre punkter för att stärka skyddet mot diskriminering.”.

till *access to justice*. Skribenterna i denna text oftast utgår från sina egna bakgrunder i civilsamhället för att påpeka om hur DO och regeringen sätt att prata och prioritera kring sina arbetsuppgifter inte tillgodoser den enskildes grundläggande rättigheter vid kränkningar såsom diskriminering på grund av sin funktionsnedsättning. Den diskursiva praktiken som går att urskilja i denna debattartikel ger därför sociala, ideologiska och kulturella konsekvenser eftersom deras språkbruk bidrar till att förklara om diskursen om DO:s uppdrag.

5.2 ”Naivt av DO att försöka utbilda bort rasismen”

5.2.1 Textens egenskaper

Titeln för debattartikeln lyder och är direkt taget ur Al-Khamisis text: ”Det är naivt av DO att försöka utbilda bort rasismen”, är ett exempel på modalitet eftersom han har en hög affinitet i sitt påstående där han anser att det stämmer (sanning). Al-Khamisi har inte en närvarande röst genom debattartikeln utan istället utgår han från DO som är myndigheten som bör ställas till svars. Detta påverkar självklart vilken affinitet som Al-Khamisi har till ett påstående. Han pratar alltså åt DO samtidigt som han kritiserar myndigheten, se nedanstående citat för ett sådant exempel.

Som ombudsman har DO två huvuduppgifter, att ta emot diskrimineringsanmälningar och rättsligt företräda enskilda, samt en utbildningsfunktion. Ett problem är att DO idag endast utreder 10 till 12 procent av anmälningarna medan majoriteten av anmälningarna gallras bort utan rättslig prövning. DO driver alldeles för få individärenden till domstol och fokuserar mer på utbildning.⁸⁹

En del av Al-Khamisis debattartikel bygger på hur han har valt att beskriva DO som myndighet och dess förhållningssätt till verksamhetens arbetsuppgifter. Ett tydligt och

⁸⁹ Rami Al-Khamisi, ”Naivt av DO att försöka utbilda bort rasismen”, *Svd.se*, 14 december 2018, <https://www.svd.se/naivt-av-do-att-forsoka-utbilda-bort-rasismen>, hämtad 5 maj 2020.

starkt exempel på egenskaper som han tillskriver myndigheten är i frågan "... Men vad hjälper ministrernas uppmaning, **om DO är fullkomligt tandlös?**". Al-Khamisi menar alltså att DO är tandlös. Han använder på samma gång en modalitet när han tillskriver myndigheten denna egenskap, vilket utmärks när han använder sig av ordet *fullkomligt*. På samma gång konstrueras genom hans val av språkbruk en social relation mellan den enskilde och myndigheten. Vidare beskriver han DO som en myndighet som är ineffektiv och obenägna att driva fler rättsprocesser till domstol. Al-Khamisi målar upp DO som driver naiva insatser i kampen mot att motverka diskriminering däribland rasism.⁹⁰

DO bör driva fler rättsprocesser för de grupper som diskrimineras och som saknar ekonomiska förutsättningar att driva sina fall själva.⁹¹

Al-Khamisi fastslår i slutet av sin debattartikel att myndigheten *bör* driva flera rättsprocesser för både grupper som diskrimineras och som inte har de ekonomiska medel för att ta sig vidare till domstol med sina upplevelser av diskriminering. Al-Khamisi är tydlig med att det är så det ska vara när han använder sig av verbet *bör*. I detta sammanhang är det ett exempel på objektiv och kategorisk modalitet. Han framställer för läsaren att det är något som är givet, eftersom det är en slutsats som görs mot bakgrund av den ökande etniska och socioekonomiska ojämlikheten i Sverige. Hans användning av modalitet på detta sätt främjar hans auktoritet. Al-Khamisi hade kunnat uttrycka sig på detta sätt: "Jag anser att DO bör driva fler rättsprocesser...". Han beskriver situationen därför som fakta genom att använda sig av såväl kategoriska som objektiva modaliteter.⁹²

Senare i sin debattartikel tar Al-Khamisi upp andelen av anmälningarna som DO utreder, vilket är 10-12 procent medan resterande "gallras bort utan rättslig prövning." Han påpekar därför att "DO driver alldeles för få individärenden till domstol...". Genom att formulera sin åsikt i frågan på detta sätt blir det ännu ett exempel på kategorisk och subjektiv modalitet. Al-Khamisi har redan framställt fakta när han

⁹⁰ Al-Khamisi, 2018, "Naivt av DO att utbilda bort rasismen."

⁹¹ Ibid.

⁹² Jmf. Jørgensen & Phillips, 2000, s.88.

beskriver att enbart en tiondel av anmälningarna utreds medan resterande anmälningar bortprioriteras av myndigheten *utan rättslig prövning*.⁹³ Han uttrycker sig *implicit* istället för att uttrycka sig *explicit*. I ett och samma citat går det även att anmärka på hans förklaring på vad, som han anser är att anmälningarna som myndigheten driver, är ”alldeles för få”, som ett ytterligare exempel på en modalitet.

Ett ytterligare exempel på kategorisk modalitet, där Al-Khamisi framställer en händelse som fakta, är när han återger att ”För många är DO en del av problemet.” Vad han menar är alltså att verkligheten för somliga ser ut som sådan att de upplever en ”stor” maktlöshet när det är svårt att få en rättslig upprättelse vid upplevd diskriminering. Han påpekar att det är ”relativt” få fall om diskriminering på arbetsmarknaden som har drivits vidare av DO.⁹⁴ Användningen av ordet ”relativt” kan ses som *hedges* där hans påstående kan tolkas som låg affinitet eftersom ordet är beroende av läsaren och sammanhanget.

Vidare fortsätter Al-Khamisi berätta att alltfler har börjat förlora sitt förtroende för DO, eftersom deras anmälan inte kommer få en rättslig konsekvens. Al-Khamisi nämner inte vilka personer som det gäller men han för i alla fram deras talan.⁹⁵

Det betyder alltså att han inte specificerar vilka personer det gäller, vilket gör det svårt att hitta en utskriften *agent*, alltså en explicit agent. Sättet som Al-Khamisis avslutar sin debattartikel på är ett ytterligare tydligt exempel på en modalitet, vilket urskiljs i hans användning av verbet *krävs*: ”En effektiv DO krävs för att bekämpa segregationen som begränsar så många liv.”⁹⁶

5.2.2 Diskursiv praktik

⁹³ Al-Khamisi, 2018, “Det är naivt av DO att ubilda bort rasismen.”.

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Ibid.

Den diskursiva praktiken är andra nivån i Faircloughs tredimensionella modell och handlar om bland annat om textens (den kommunikativa händelsen) produktion. I denna analys av Al-Khamisis debattartikel ligger fokus på textens produktion, vilket även gäller för Brobergs replik och den andra debattartikeln. En betydande del hos Faircloughs tredimensionella modell bygger på hur den diskursiva praktiken är kopplingen och kedjan för relationen mellan texten och den sociala praktiken. Den diskursiva praktiken är därför ett sorts ”rum” som ligger till grund för människans produktions- och konsumtionsmönster av språket.⁹⁷ I rummet konstrueras och konstitueras sociala identiteter som är förbundna till texten. ⁹⁸Det betyder därför att vi behöver undersöka omständigheterna kring Rami Al-Khamisis debattartikel och på vilket eller vilka sätt han väljer att uttrycka sig.

Ett tema som är återkommande i Al-khamisis debattartikel är DO:s ”obenägenhet” att förmå den enskilde möjligheten att ta tillvara på sina rättigheter, vid upplevelser om diskriminering, vilket i sin tur leder till en ofrivillig fattigdom. ⁹⁹Al-Khamisi har lagt sin fokus på diskriminering, som främst berör etnicitet och rasism, till skillnad från Bennett et al, vars fokus ligger på bristande tillgänglighet. Al-Khamisi förklarar detta mot bakgrund av att DO har drivit ”relativt få fall” till rätten om rasism och strukturell diskriminering på den svenska arbetsmarknaden. Han för sin argumentation med belägg från olika publikationer och ett politiskt uttalande från dåvarande kulturministern Alice Bah Kuhnke. ¹⁰⁰ Hans sätt att prata om DO:s fördelning av resurser kan därför ses som en produkt av tidigare kommunikativa händelser alltså *intertextualitet*, vilket också medför *interdiskursivitet*.

Ett exempel på *intertextualitet* är när Al-Khamisi använder sig av andra, kommunikativa händelser, exempelvis genom en publikation från Länsstyrelsen, ett avslöjande från SVT och statistik från SCB. Han kritiserar i sin tur den rådande diskursen som reproduceras av kulturministern om DO som ett verktyg för att få rättslig upprättelse,

⁹⁷ Jorgensson & Phillips, 2000, s. 75

⁹⁸ Ibid, s. 76

⁹⁹ Al-Khamisi, 2018, “Det är naivt av DO att ubilda bort rasismen.”.

¹⁰⁰ Ibid.

vilket är ett exempel på *interdiskursivitet*. Hans text är en del av en diskursiv praktik som är en kombination av andra diskurser. Al-Khamisi försöker förändra språkbruket när det pratas om DO, eftersom deras *obenägenhet* orsakar negativa konsekvenser för den enskildes rättsordning i en demokrati. Det blir därför också en talan om en demokratidiskurs. I Al-Khamisis debattartikel, finner vi därför en kombination av olika diskurser som på olika sätt påverkar varandra, vilket bland annat förklarar det bredare, sociala sammanhanget alltså den sociala praktiken.

5.2.3 Social praktik

Rami Al-Khamisis debattartikel är en del av en diskurs som kritiserar DO. Al-Khamisis debattartikel har flera exempel på modalitet som är vanligt förekommande i massmedia, vilket passar sammanhanget som han har valt att publicera sin artikel. Han använder på samma gång andra diskurser däribland en demokrati- och människorättsdiskurs. *Interdiskursiviteten* och *intertextualiteten*, som är närvarande i olika grader i Al-Khamisis text, utmanar den rådande diskursen om DO:s uppdrag. Han påpekar en tydlig maktobalans mellan DO: verksamhets syfte och verkligheten för den enskilde som anmäler om upplevd diskriminering.

Den diskursiva praktiken i texten är en del av en diskursordning som behandlar språkbruket om människans grundläggande rättigheter, alltså mänskliga rättigheter, som går att förklaras utifrån konceptet *access to justice*. De sociala, ideologiska och sociala konsekvenserna pekar därför mot att myndigheten bör värna mer om den enskildes rättigheter. Tillgång till rättsskipning, däribland rätt till domstolsprövning är enligt Al-Khamisi en central del i ”...en *fungerande* demokratisk rättsordning.” (min kursivering).¹⁰¹ På så sätt synliggörs det större sammanhanget som Rami Al-Khamisis debattartikel handlar om. Al-Khamisi pekar mot att en förändring bör ske och genom att göra det rekonstruerar han även de sociala relationerna på nytt. Han fortsätter lyfta upp en diskussion, om den enskildes tillgång till rättsskipning trots dennes ekonomiska förutsättningar, som det därför bör pratas mer om. Maktpositionen som DO besitter är

¹⁰¹ Al-Khamisi, 2018, “Det är naivt av DO att utbilda bort rasismen.”

en del av samma diskussion och den diskursiva praktiken i kombination med debattartikelns grammatiska egenskaper, förstärker detta något ytterligare. Det går inte att prata om den enskildes tillgång till rättsskipning utan att nämna DO:s prioriteringar av sina resurser.

5.3 ”Vanligt missförstånd om DO:s roll - replik”

5.3.1 Textens egenskaper

I Agneta Brobergs replik går det att urskilja främst en del språkliga drag som *modalitet* och därför kommer fokus ligga på det främsta språkdraget för analysen utifrån Faircloughs första nivå i sin tredimensionella modell, vilket är textens egenskaper. Dessutom är adverb vanligt förekommande medan adjektiv används sparsamt. Adjektiven används däremot för att signalera modalitet däribland tillåtelse och sanning. Subjektiv modalitet är inte lika förekommande som ovanstående debattartiklar då texten har en opersonlig ton och passiva verb används frekvent.

Det stämmer att myndigheten har möjlighet att företräda enskilda som anser sig drabbade av diskriminering i domstol. **Det är dock ett missförstånd** att påstå att det är en huvuduppgift för myndigheten. ¹⁰² (Min fetmarkering.)

Ett exempel där Broberg signalerar modalitet i form av sanning är ”Det är dock ett missförstånd att påstå att..”. ¹⁰³ Hon uttrycker alltså stark affinitet i inledningen av satsen och meningen. Broberg markerar samtidigt för läsaren att det är felaktigt att påstå att huvuduppgiften för DO är att företräda enskildas diskrimineringsärenden i domstol. Markeringen görs tydligt av Brobergs inledande formulering ”Det är dock ett missförstånd att *påstå att ...*” som även kan ses som transitivitet, vilket i sin tur är en

¹⁰²Agneta Broberg, ”Vanligt missförstånd om DO:s roll.”, *Svd.se*, 16 december 2018, <https://www.svd.se/vanligt-med-missforstand-om-dos-roll>, hämtad 5 maj 2020.

¹⁰³ Broberg, 2018, ”Vanligt missförstånd om DO:s roll.”.

verbal process. En verbal process består av den som uttrycker något, mottagaren och vilket verb som används. ¹⁰⁴ I det här fallet säger Broberg att Al-Khamisi missförstår vad som är huvuduppgiften för DO, när han *påstår* att huvuduppgiften är att företräda enskilda i domstol. Rami Al-Khamisi utesluter däremot inte att myndighetens utbildningsfunktion är en del av DO:s uppdrag. Han ifrågasätter deras val av att utbildningen är en större prioritet för verksamheten än individens rätt till rättsliga prövning. ¹⁰⁵ Hon nämner inte honom vid namn i meningen och därför får vi anta att mottagaren är Al-Khamisi, eftersom hennes svar är en replik på hans debattartikel.

Det ska sägas att just DO:s ansvar att driva enskilda ärenden i domstol **ganska nyligen** har varit föremål för en statlig utredning där utredaren kom fram till att DO:s möjlighet att gå till domstol just ska förbehållas mål av principiellt intresse.¹⁰⁶ (Mina fetmarkeringar.)

Ett annat exempel där diskrimineringsombudsmannen använder sig av *nominalisering* och modalitet, vilket är i frågan om DO:s ansvar som Al-Khamisi kritiserar som därför redan ”*ganska nyligen*” har varit på dagsagendan. Regeringen har alltså tillsatt en utredning som behandlat tillämpningen av ett bättre, effektivare rättskydd mot diskriminering.¹⁰⁷ Broberg signalerar därför för allmänheten att fördelningen av uppgifter däribland möjligheten för enskilda att företrädas av DO i domstol enligt utredaren *ska* förbli oförändrad. Vidare betonar hon att enbart *särskilda* mål ska företrädas av DO i domstol. Den enskildes tillgång till rättsskipning genom företräde av DO behöver därför ha ett ärende som sticker ut från mängden och kommer enbart på så sätt vara av intresse för myndigheten.

Det är också DO:s **bestämda** uppfattning att myndighetens resurser främst **bör** användas till att skydda den primära rättigheten att inte diskrimineras, **något som bäst** görs genom

¹⁰⁴ David Machin & Andrea Mayr, 2012, *How to do critical discourse analysis: a multimodal introduction*, Sage, London, s. 105.

¹⁰⁵ Al-Khamisi, 2018, ”Det är naivt av DO att utbilda bort rasismen.”

¹⁰⁶ Broberg, 2018, ”Vanligt missförstånd om DO:s roll.”

¹⁰⁷ Se SOU 2016:87.

en kombination av åtgärder varav ett främjande och förebyggande arbete är en central del. ¹⁰⁸ (Mina fetmarkeringar.)

Vidare fortsätter Broberg med ännu en modalitet där hon försäkrar för läsaren att det är *myndighetens* bestämda uppfattning att deras resurser bör främst användas för att förebygga diskriminering, vilket hon uttrycker är en primär rättighet. Hon tar inte ett ställningstagande utan hänvisar tillbaka till att det är myndighetens *bestämda* åsikt. Detta görs dock *bäst* genom en kombination av att arbeta med och mot diskriminering. ¹⁰⁹

Hennes påstående om myndighetens verksamhetsfördelning är ett svar på Rami Al-Khamisis debattartikel där han påpekar att enskildas möjligheter att få sin sak rättsligt prövad är en ”central del i en fungerande demokratiskt rättsordning.” ¹¹⁰ Å ena sidan signalerar hon att det är DO:s *bestämda* uppfattning att det är en rättighet att inte bli diskriminerad. Broberg använder sig därför ytterligare en form av modalitet, alltså en tillåtande där DO fastställer att det är enbart deras åsikt som räknas och är den sanna. Å andra sidan är möjligheten för den enskilde att kunna väcka talan inte en prioritering för myndigheten. Broberg anser inte heller att rättslig prövning är den mest effektiva metoden. Enligt Broberg är det ”mer effektivt i resurshänseende” att utbilda arbetsgivare om diskriminering till skillnad från ansökan om ersättning för den enskilde i en långdragen domstolsprocess. ¹¹¹

Naturligtvis krävs också en effektiv sanktionsordning vid överträdelser och det finns som artikelförfattaren påtalar en brist i vårt system att enskilda i praktiken inte har tillgång till rättslig prövning. Riskerna i kostnadshänseende överskrider ofta de inte sällan blygsamma ersättningsbelopp som döms ut. ¹¹² (Mina fetmarkeringar.)

Diskrimineringsombudsmannens användning av ordet ”naturligtvis” signalerar sanning där skribenten instämmer fullständigt i påståendet, vilket är ännu ett exempel på form av

¹⁰⁸ Broberg, 2018, ”Vanligt missförstånd om DO:s roll.”

¹⁰⁹ Broberg, 2018, ”Vanligt missförstånd om DO:s roll.”

¹¹⁰ Al-Khamisi, 2018, ”Det är naivt av DO att utbilda bort rasismen.”

¹¹¹ Broberg, 2018, , ”Vanligt missförstånd om DO:s roll.”

¹¹² Ibid.

modalitet. Broberg uttrycker och erkänner explicit att det finns ett problem i *vårt* svenska system där enskilda i praktiken inte har tillgång till rättslig prövning. Däremot fortsätter hon argumentera för att det inte är effektivt att gå till domstol. Broberg tydliggör det när hon poängterar genom sitt ordval ”...ofta de inte sällan” och fortsätter med att ersättningen som den enskilde får för att ha blivit diskriminerad är blygsam i jämförelse med ”riskerna” för domstolskostnaderna.¹¹³ Det blir därför märkbart att pengafrågan är mer aktuell, alltså en marknadssdiskurs, och avgör den enskildes rättssäkerhet alltså tillgång till rättslig prövning i praktiken.

Vid hänvisningar och beskrivningar om DO:s rådande verksamhet och fördelning av resurser använder Broberg sig av passivitet däribland passiva verb exempelvis ”Det ska sägas att..” eller ”... något som bäst görs..”. Hon använder däremot en del aktiva verb när hon bemöter Rami Al-Khamisi argument.¹¹⁴ Machin och Mayr menar att skillnaderna mellan aktiva och passiva verb signalerar en negativ respektive positiv porträttering av en person eller en omständighet.¹¹⁵ Detta gäller dock inte när Broberg bedömer att både DO och Al-Khamisi hyser likadana åsikter om behovet av effektiva sanktionsåtgärder.¹¹⁶

5.3.2 Diskursiv praktik

Den diskursiva praktiken består av produktionen, konsumtionen och mottagarens reception av den aktuella texten.¹¹⁷ Även här är *intertextualitet* av intresse, vilket är relevant eftersom Brobergs text är en replik till en annan debattartikel som kritiserar DO:s verksamhet och fördelning av arbetsresurser. Hennes text är därför producerad som ett svar till både allmänheten och den förre debattartikelns skribent, Rami Al-Khamisi. Titeln på repliken understryker vilken publik Broberg riktar sig mot, vilket är

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Machin & Mayr, 2012, s. 105.

¹¹⁶ Broberg, 2018, ”Vanligt missförstånd om DO:s roll.”.

¹¹⁷ Jørgensen & Phillips, 2000, s. 85.

”Vanligt missförstånd om DO:s roll.”. Titeln kan därför tolkas som att denna fråga är ett förekommande problem mellan kommunikationen mellan myndighet och allmänheten. Repliken innehåller därför tydliga referenser tillbaka till debattartikeln, vilket kan beskrivas som *manifest intertextualitet*.¹¹⁸ Konstruktionen av denna text bygger därför på tidigare kommunikativa händelser inom ramen för textens genre, replik. Repliken är i sin tur därför redan situerad och har en koppling till social praktik, vilket innebär att texten är en del av en diskursordning alltså ett system som är både föränderlig och dynamisk. Brobergs replik är produkten av ett språkbruk som är associerad till en social aktivitet, vilket därför utgör den till en kommunikativ händelse.¹¹⁹ Språkbruket i texten bygger på tidigare regler om hur genren är konstruerad.¹²⁰ Broberg reproducerar därför språkbruket som används inom systemet alltså diskursordningen som texten verkar inom. Det råder alltså en viss grad av intertextualitet i Brobergs replik.

En stor del av diskrimineringsombudsmannens argumentation vilar på vikten av en effektiv fördelning av resurser och kostnader. Verksamhetens resurser bör främst användas i en kombination av arbete som främjar och förebygger diskriminering.¹²¹ Denna motivering lägger i grund för en diskurs som förklarar att *effektivitet* har en större prioritering än enskildes rättigheter om en rättslig prövning. I föregående avsnitt om textens egenskaper, nämndes begreppet marknadsskilders. Det togs upp i samband med att kostnaderna att driva ett ärende till domstol är större och riskfylld än ersättningsbeloppet som den enskilde får från den som har diskriminerat. Brobergs replik är en del av en diskursiv praktik som är förenlig med en politisk genre och vad detta har för sociala, kulturella och ideologiska konsekvenser beskrivs nedan.

5.3.3 Social praktik

¹¹⁸Ibid, s. 77.

¹¹⁹ Ibid.

¹²⁰ Ibid s. 76.

¹²¹ Broberg, 2018, ”Vanligt missförstånd om DO:s roll.”.

Vi har analyserat den diskursiva praktiken i Brobergs replik och nu ska denna sättas i ett förhållande till den större, bredare sociala praktiken. För det första behöver vi kartlägga vilken nät av diskurser som repliken är en del av. Interdiskursiviteten i Brobergs replik är bland annat om DO:s befogenheter, en människorättsdiskurs men framförallt en diskurs om fördelning av resurser alltså pengar och tid. Diskursordningen som går att synliggöra utifrån den diskursiva praktiken och textens egenskaper är kommunikationen mellan en representant från en myndighet och allmänheten, som Rami Al-Khamisi är en del av. Den diskursiva praktiken i hennes text reproducerar en uppfattning om att enbart *särskilda* diskrimineringsärenden kan ses som vägledande, vilket utesluter majoriteten av enskilda som har upplevt diskriminering. I förhållande till konceptet tillgång till rättsskipning är det ett tydligt exempel på att enskilda *kan* vända sig till myndigheten för en anmälan om diskriminering, men väldigt sällan kommer denne få en rättslig upprättelse eller utredning av myndigheten. Den ideologiska principen om att alla ska ha rätt till rättsskipning och effektivt rättsmedel är därför i praktiken väldigt begränsat. På så sätt upprätthåller texten genom den diskursiva praktiken ojämlika maktförhållanden och därför reproducerar texten den rådande diskursordningen istället för att en social förändring skapas. Genom att skriva en replik och ta ett ställningstagande mot ett "Vanligt missförstånd om DO" gör Broberg ett försök att ändra en persons opinion samtidigt som hon signalerar att det är ett missförstånd som behöver förändras. Hon gör därför en social förändring i den meningen att hon vill förändra uppfattningen om diskursen om DO:s uppdrag eftersom det är "ett vanligt problem".

6 Resultat och diskussion

6.1 Resultat

Diskursen om DO:s uppdrag från åren 2017-2018, handlar delvis om DO:s möjlighet att tillgodose den enskildes möjlighet till upprättelse och att DO borde driva fler ärenden till domstol. Det råder dock olika åsikter om myndighetens val av prioriteringar och hur detta uttrycks är av intresse för denna uppsats. Det går dock att konstatera att DO:s främsta arbetsuppgift på uppdrag av regeringen och är att motverka diskriminering i samhället. Diskursen går att kopplas till *access to justice* eftersom texterna diskuterar ämnet även om detta inte uttrycks explicit av Broberg, Al-Khamisi eller Bennett et al. En del av *access to justice* berör den enskildes rätt till domstolsprövning, och konceptet kan även ses som en grundläggande princip eller rättighet för en enskild. Vem som är delaktig i diskursen påverkar diskursordningen, vilket är tydligt utifrån en granskning av texternas egenskaper.

Debattartiklarna som är skrivna av Al-Khamisi och Bennett et al uttrycker båda genom sitt språkbruk tydliga modaliteter om DO:s uppdrag. Al-Khamisis tillskrivning av DO som *fullkomligt* tandlös är ett av flera exempel på den auktoritet som han har. Han må inte ha lika makt som myndigheten men han visar på större auktoritet än Broberg. Till skillnad från kritikerna som har skrivit debattartiklarna har Broberg en passiv röst. Hon klargör aldrig genom sitt språk att repliken är hennes åsikter. Hon har mer makt än Al-Khamisi som representant för en myndighet vars uppdrag är att motverka diskriminering. Broberg har däremot genom sina användningar av modalitet och nominalisering inte lika mycket auktoritet. Debattartikeln som är skriven av sex olika personer som är verksamma i civilsamhället hamnar i mitten av diskussionen om DO:s uppdrag, vad gäller auktoritet och makt. I den andra debattartikeln förekommer flera exempel på subjektiva modaliteter till skillnad från de andra texterna som är en del av

primärmaterial. Den subjektiva modaliteten signalerar i detta fall att de har hög affinitet till sina påståenden och bidrar till att konstruera de sociala identiteter som är en del av diskursen om DO:s uppdrag och om själva myndigheten.

En del av diskursen handlar om dess diskursiva praktik och i de texter som analyseras förekommer det såväl *intertextualitet* som *interdiskursivitet*. Framförallt är det här som diskursen om DO:s uppdrag kan kopplas till konceptet *access to justice*. Fokus i denna uppsats som berörde det breda konceptet var framförallt om tillgången till domstolsprövning. I debattartiklarna såväl som repliken kan vi urskilja även ett flertal diskurser som konceptet *access to justice* berör exempelvis en människorättsdiskurs. Enligt Garth och Cappelletti ska ett rättssystem ska vara lika tillgängligt för alla och att det ska finnas mekanismer för att upprätthålla den enskildes rättigheter i en modern egalitär stat. Debattörerna påpekar att verkligheten inte är rättvis och lika tillgänglig för alla, i synnerhet marginaliserade grupper som blir utsatta för diskriminering. Al-Khamisi nämner att fattigdom är en negativ konsekvens som uppstår bland annat vid diskriminering.

Den andra debattartikeln nämner att de höga rättegångskostnaderna är avskräckande för somliga, vilket gör att de inte vill söka om rättslig upprättelse. Debattartiklarna påpekar därför att ekonomiska förutsättningar är ett hinder som går ut över den enskildes rätt till rättsskipning. Diskussionen om pengar kan i sin tur ses som en marknadsskiss och är ett hinder som inte är möjliggör för individen att kunna göra rättighetsanspråk i ett rättssystem i en modern egalitär stat. Frågan om pengar spelar större roll i Brobergs replik avseende myndighetens fördelning av sina resurser.

Diskursen om DO:s uppdrag är därför delad i två olika läger och kan kopplas till *access to justice*. Den ena sidan är kritiska mot myndighetens val att fördela sina resurser där processföring bör få större utrymme eftersom det är vanligare att individer inte får rättslig upprättelse. En anledning till det är deras ekonomiska förutsättningar där exempelvis höga rättegångskostnader är avskräckande. Den andra sidan erkänner att det finns ett problem men det åtgärdas inte genom att driva fler ärenden till domstol utan med högre och strängare avskräckande sanktioner för den som diskriminerar. Det blir

därför en maktobalans där representanten för myndigheten påpekar att det finns en brist i *vårt* system och har makten att influera diskursen om DO:s uppdrag väljer att fokusera på en åtgärd som är bäst utifrån ett ”kostnads- och tidshänseende”.

6.2 Diskussion

Jag har för denna uppsats enbart undersökt texter från en kort period och det hade därför varit intressant att genomföra en annan undersökning under en längre period. Det hade bidragit till en mer omfattande syn på diskursordningen som texterna är en del av och bidrar till. Debattartiklarna kritiserar DO:s uppdrag med utgångspunkt från en alltmer ökning av diskrimineringsärenden, och därför hade det varit fördelaktigt att intervjua enskilda som inte eller har fått rättslig upprättelse. En kombination av kvalitativa och kvantitativa metoder i en uppsats om *access to justice* exempelvis som Curran & Noones hade bidragit till möjligheten att undersöka om ämnet på ett annat sätt. Mitt bidrag till forskningen har därför varit att undersöka diskussionen kring en myndighet som har möjligheten att tillgodose en enskilds rättsliga upprättelse.

Laura Carlsson påpekade i sin forskningsartikel att den enskildes tillgång till rättighetsskydd behandlats som en konsumentfråga och en rättighet som en konsument har snarare än en mänsklig rättighet. Hennes forskningsartikel bidrar därför till ännu ett svar och förstärker debattartiklarnas svar om att pengafrågan, alltså en diskurs i en diskurs, är avgörande när det kommer till diskriminering och diskrimineringsärenden. Uppsatsens resultat förstärker Carlssons slutsats om att den svenska rättstraditionen är en orsak till att rättslig upprättelse, i fall som handlar om diskriminering, oftast är misslyckade i förhållande till konceptet om hur det bör vara alltså, *access to justice*.

7 Referenser

Al-Khamisi, Rami, ”Naivt av DO att försöka utbilda bort rasismen”, *Svd.se*, 14 december 2018, <https://www.svd.se/naivt-av-do-att-forsoka-utbilda-bort-rasismen>, hämtad 5 maj 2020.

Andersson, Nathalie, 2017, *Transpersoners access to justice : en queerteoretisk analys av transpersoners tillgång till rättsskipning*, Diss., Stockholm universitet, 2017.

Bennett, Alam & Bolling, Jamie & Ekblad, Johan & Johansson, Maria & Kolsjö, Magnus & Ohly, Lars, ”Rättspraxis, rättsmedel och ansvar – tre punkter för att stärka skyddet mot diskriminering.”, *Dagensjuridik.se*, 6 oktober 2017, <https://www.dagensjuridik.se/nyheter/rattspraxis-rattsmedel-och-ansvar-tre-punkter-att-att-starka-skyddet-mot-diskriminering/>, hämtad 21 juli.

Broberg, Agneta, ”Vanligt missförstånd om DO:s roll.”, *Svd.se*, 16 december 2018, <https://www.svd.se/vanligt-med-missforstand-om-dos-roll>, hämtad 5 maj 2020.

Cappelletti, Mauro, & Garth, Bryant, 1978, “Access to justice: the newest wave in the worldwide movement to make rights effective”, *Buff. L. Rev.*, vol. 27, s.181-292.

Carlson, Laura, 2019, “Access to Justice in Sweden from a Comparative Perspective In: Anti-Discrimination Law in Civil Law Jurisdictions” i Havelková & Möschel (red.), *Anti-discrimination law in Civil Law Jurisdictions*, Oxford University Press, E-Bok.

Civil Rights Defenders, *Civil Rights defenders UPR-rapport 2019*, 2019, <https://crd.org/sv/2019/07/18/civil-rights-defenders-upr-rapport-2019/> Hämtad, 8/8-2020

Curran Liz & Noone Mary Anne, 2008, “Access to justice: a new approach using human rights standards”, *International journal of the legal profession*, vol. 15 nr. 3, s. 195-229.

Diskrimineringsombudsmannen, *Årsredovisning* 2019, <https://www.do.se/globalassets/om-do/do-arsredovisning-2019.pdf>, hämtad 14 maj 2020,

Diskrimineringsombudsmannen, *Vad gör DO*, 2019, <https://www.do.se/om-do/vad-gor-do/>, hämtad 17 maj 2020.

Ekelöf, Per Olof, 1981, "Access to justice", *SvJt*, s.107-120.

Galanter, Marc, 2010, "Access to justice in a world of expanding social capability", *Fordham Urban Law Journal*, vol.37 nr.1, s. 115-128.

Havelková, Barbara & Möschel, Mathias (red.), 2019, *Anti-discrimination law in Civil Law Jurisdictions*, Oxford University Press, E-Bok.

Jørgensen Winther, Marianne & Phillips, Louise, 2000, *Diskursanalys som teori och metod*, 1. Uppl., Studentlitteratur, Lund.

Lindblom, Per Henrik, 2000, *Progressiv process: spridda uppsatser om domstolsprocessen och samhällsutvecklingen*, Iustus, Uppsala.

Machin, David & Mayr, Andrea, 2012, *How to do critical discourse analysis: a multimodal introduction*, Sage, London.

Sanderfur, Rebecca L, 2009, *Access to Justice. [Elektronisk Resurs]*, Sociology of Crime, Law and Deviance: V. 12. Emerald Group Publishing Limited, E-bok

Sanderfur, Rebecca L., 2009, "Access to justice: classical approaches and new directions" i Sanderfur, *Access to Justice*, Emerald Group Publishing Limited, E-bok

UN General Assembly, Universal Declaration of Human Rights, 10 December 1948, 217 A (III). <https://www.refworld.org/docid/3ae6b3712c.html>, Hämtad 13 August 2020.

http://gbgrc.se/wp-content/uploads/2019/09/ADB_Skrivelse_till_%C3%85sa_Lindhagen_2019-09-26.pdf
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/596818/IPOL_STU\(2017\)596818_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/596818/IPOL_STU(2017)596818_EN.pdf)